

b i r i

Altı Aylık Dergi ISSN: 1305-3167 4 YTL Sayı: 4

ODYSSEUS'UN YARASI

Erich Auerbach

YARATAMAMA ÜZERİNE

Bella Habip

NAZİRE ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Zeynep Altok

ÖLDÜKTEN SONRA

Serdar Koçak

KARŞI SANAT ÇALIŞMALARI: 80'LERDE DERGİCİLİK

Enis Batur
Ahmet Soysal
Bülent Somay
İskender Savaşır
Murat Gülsoy

SONBAHAR/KIŞ'2006/2007

80'LERDE DERGİCİLİK*

Enis Batur, Ahmet Soysal, Bülent Somay, İskender Savaşır,
Murat Gülsoy

İskender Savaşır: 80'ler dünyasına geri bakmaya çalıştığımız seminerler dizisine eklenen bu panelle, o günlerde biz ne yapıyorduk, ne günah işledik, yeterince işleyebildik mi, neleri eksik bıraktık, bizim için ne anlama geliyordu, birtakım okurlarla paylaşılan bazı dergileri çıkarmış ve yayın kurullarında yer almış olmanın vebali nasıl bir şeydi gibi sorulara cevap aramaya çalışıp kendimizce bir katkıda bulunmayı umuyoruz. Benim kafamda aslında bir hikayeyle başlamak var. Öncelikle bir hikaye edelim dedim dergilerin çıkış sürecini; önümüzdeki üç dört hafta da buradaki katılımcı arkadaşlara ve dinleyici ilgisine bağlı olarak, o günler o günlerde nasıl görünüyordu, bugünden o günlere baktığımızda ne görüyoruz tarzı sorulara oldukça gayrı resmi bir sohbet ortamı içerisinde cevap vermeye devam etmek istiyoruz... Şimdi ilk sözü *Akıntıya Karşı* dergisiyle birlikte Bülent Somay'a bırakıyorum.

Bülent Somay: Peki... Şimdi ben *Akıntıya Karşı* üzerinden bir kişisel tarih girişi yapayım... *Akıntıya Karşı* neydi? *Akıntıya Karşı* ne olduğu belli olmayan, kağıt üzerine basılı sözlerden oluşan bir şeydi. Dergi değildi; çünkü o sırada (1985'te başladık çıkarmaya) dergi çıkarmak mümkün değildi. Teorik olarak tabii ki mümkündü fakat ben dergi çıkarmak istiyorum diyorsanız poliste, valilikte vs. sürünmeniz, sabıka kaydı almanız, birtakım insanların isimlerini polise vermeniz gerekiyordu; zordu kısacası. Dolayısıyla biz de çok zeki olduğumuz için bunu bir kitap dizisi olarak çıkarmaya karar verdik. O zaman tüm bu izin alma süreci ortadan kalkıyordu. Adı dergi olmadığı için kimse bize ne yapıyorsun demiyordu. Altı ayda iki sayı çıkardık ve kendimizi lağvettik. Dolayısıyla ortada çok ciddi bir macera yokmuş gibi görünüyor; ama daha sonra *Akıntıya Karşı*'yı çıkaran insanlar arka arkaya üç projeye katıldılar; önemli olan kısmı da bu sanıyorum. *Akıntıya Karşı*, bir anlamda, o üç projenin de kaynağı oldu demek doğru olmasa da oluşturucu unsurlarından oldu. Bunlar farklı farklı projelerdi; *Akıntıya Karşı*'dan hemen sonra, *Akıntıya Karşı* dağılır dağılmaz ortaya çıkan proje *Zemin* projesiydi; daha farklı bir projeydi (farklarına geleceğim). *Akıntıya Karşı* ekibi *Zemin*'in oluşturucu üç

* Karşı Sanat Çalışmaları, 18 Eylül 2006.

unsurundan biriydi. Hemen onun arkasından, yani *Zemin* projesi daha bitmeden biraz daha popüler bir proje olan *Demokrat* projesi gündeme geldi. *Zemin*'deki insanların bir kısmı *Demokrat*'ta da yer aldılar. Ve *Demokrat*'la eşzamanlı olarak *Akıntıya Karşı*'nın bu defa *Demokrat*'ta yer almayan kısmı *DeFTER* dergisinin oluşturucu unsurlarından oldu. Yani ben *DeFTER*'in oluşturucu unsurlarından olmayan kısmıyım *Akıntıya Karşı*'nın, ama *DeFTER* dergisiyle hiçbir zaman temasımı kaybetmedim; yazdım çizdim ve en sonunda kendisini gömmе konusunda arkadaşlara yardımcı oldum; yani son birkaç senesinde ben de yayın kuruluna girdim ve hatta *DeFTER* niye kapanıyor ve niye artık yayımlanmayacak yazısının iki yazarından biri oldum. Yani doğumunda yoktum ama ölümünde vardım diyelim... Toparlayacak olursak dört ayrı dergiden bahsettim: *Akıntıya Karşı*, *Zemin*, *Demokrat* ve *DeFTER*. Şimdi bunlar dört apayrı şey. Dördü de 1980'lerde çıktı. Daha doğrusu 85-90 aralığında çıktı. Yani 80'lerin ikinci yarısında; zaten 80'lerin ilk yarısında dergi çıkarmak gibi bir ihtimal pek de yoktu. Bu dört projenin farklarından hemen söz edeyim çok kabaca, ondan sonra tanıklık ettiğim bu projelerin ortak ve benzemez yanlarından bahsedeyim: *Akıntıya Karşı* tam bir kolajdı. Yani birtakım insanlar biraraya geldiler, “yahu kardeşim, birileri bizi susturmaya çalışıyor, demek ki çok fazla düşünecek bir şey yok, bizi susturmaya çalışanlara kötülük etmenin en iyi yolu konuşmaktır, o zaman konuşalım” dediler. Bu kadar basit bir nedenle çıktı *Akıntıya Karşı*; ama hareket noktası bu olmasına rağmen aslında politik bir dergi değildi. Yine de mesela 90'larda geriye bakıp *Akıntıya Karşı*'yı politik bir dergi ya da politik bir yayın olarak gördü insanlar. Aslında değildi. Toplam iki sayı var; o yazıları neredeyse ezber biliyorum. İki tanesi benim zaten; ama bunların içinde politik sayabileceğimiz çok az yazı var. Kendi yazılarımdan bile sadece biri politik yazı kategorisine girer. Ne yaptı *Akıntıya Karşı*? Karikatür de yayınladı, birtakım yazı değil mi ne olduğu belli olmayan komik metinler de yayınladı. Biçimsel bir sürü oyun oynandı. Eğleniyorduk kendi aramızda. İlk sayısının ilk yarısına bakacak olursanız benim yazım, “Muhallif Söylemin Şenlikleşmesi”, Bahtin'in İngilizce çevirisinden çevirdiğimiz *Rabelais ve Dünyası* kitabından bir parça ve Meltem Ahıska'nın o parçaya yazdığı giriş yazısı... Bu üç yazıyı toplarsanız kabaca tam da bu hissiyatı eleverir. Yani muhalefet yapıyorsanız eğlenerek yapalım diyorduk. Muhalliflik görev olarak, sıkılmak için, asık yüzle yapılacak bir şey değildir... Eğlenmiyorsak niye yapıyoruz... İki sayı sürdürebildik; paramız bitti; zaten kendi aramızda kavga etmeye başladık (Türkiye'de yaşıyoruz başka bir

ülkede değil, kavga etmezseniz olmaz). *Akıntıya Karşı*'yı oluşturan bir kanat... İsimlerini vermeyeyim...

İskender Savaşır: Bence bir sakıncası yok.

Bülent Somay: Haşmet Babaoğlu ve Ali Boratav... Muhalefetin artık yaygın medya üzerinden yapılması gerektiğine inandılar, bunu savundular ve artık bırakalım böyle birkaç yüz kişiye satılan asık yüzlü (ki asık yüzlü değildi *Akıntıya Karşı* ama her neyse), küçük boy, içinde bol bol yazı dolu dergileri, gidelim, gündelik gazetelerde yapalım yapacağımız işi dediler (Ali şimdi ne yapıyor bilmiyorum; Haşmet, Hıncal Uluç'a profesyonel muhalefet yaparak bu tavrını sürdürüyor)...

İskender Savaşır: Onlar burada olmadığına göre ben onların yerine söz alayım: *Akıntıya Karşı*'dan sonra *Zemin* projesi devreye girmişti ve bu tartışmayı kışkırtan şeylerden biri de *Zemin* projesiydi. Asık suratlı dergiler derken aslında arkadaşlar *Akıntıya Karşı*'dan çok *Zemin*'in olmayı hedeflediği, yani bir eski muhalefet tarzını, eski, baskıcı bir aygıtı dönüşme potansiyelini defalarca kanıtlamış olan bir biçimi yeniden ihdas etme çabasına tepki duyuyorlardı. O dönem yalnız Türkiye'de değil dünyada Foucault'nun itibarının dorukta olduğu bir dönemdi ve özellikle mikro iktidar kavramını çok önemsiyordu arkadaşlar. Mikro iktidar için kendisini bir özne olarak tarif edecek bir yeni odak yaratmak yerine mevcut sermaye ve iktidar ağları içersine yerleşip oralarda bir şekilde oyunbozanlık etmek ya da bunları kendi hevesleri doğrultusunda dönüştürmek gibi bir perspektifleri vardı; benim karşı olduğum bir perspektifti bu ama mümkün olduğu kadar aslına sadık ifade ettiğimi umuyorum; eğer bir kusur ettimse affeder arkadaşlar.

Bülent Somay: Tuhaf bir şekilde bu arkadaşlar haklıydı da üstelik. Çünkü alternatif olarak *Akıntıya Karşı* zaten bölünüyordu, zaten parası yetmiyordu, zaten baskıyı yaptığı matbaanın kölesi haline gelmeye başlamıştı vs.... Dolayısıyla giderayak bir durumdaydı. Bu arkadaşlar haklıydı çünkü bunun arkasından gelen *Zemin* projesi ki İskender'i de katarsak dört ayrı grubun bir araya gelmesinden oluşuyordu: Eski 70'lerin *Birikim*'ini temsil etme hissiyatına sahip olan Osman Kavala ve İskender Savaşır vardı; Mehmet Ali Aybar'ın Sosyalist Devrim Partisi'nden birkaç arkadaş ve Türkiye'deki Troçkist oluşumlardan bir tanesi katılmıştı. Bir de *Akıntıya Karşı*'dan arta kalan bizler vardık. Dördümüz bir araya geldik. Biz hemen *Akıntıya Karşı*'daki o daha

eğlenceli, yani kavgacı değil de eğlenceli muhalefet yapma tavrını dikte etmeye çalıştık ama başarısız olduk. Hemen bir örnekle gözünüzün önüne getirmek istiyorum ortamı: *Zemin*'in birinci sayısı için bir kapak üzerinde anlaştık epey tartıştıktan sonra; kapak şu olacaktı: [zafer işareti yapıyor] fakat parmaklardan biri yok; ve bunun için aradık taradık ve SDP'lilerin tanıdığı (çoğu sendikacıdır eski SDP'lilerin) bir parmağını iş kazasında kaybetmiş bir işçi bulduk ve onun fotoğrafını çektik (proje Bülent Erkmene aitti) ve bunu kapak yaptık. Yani zafer ama son derece kırık ve kayıplı bir zafer anlamına gelsin diye. *Zemin*'in tüm sayılarının yayın kurulu toplantısında "o kapağı yapmayacaktık çok kötü oldu" tartışması yapıldı. Yani kısacası Haşmet'le Ali aslında haklıydılar bir açıdan... Sürekli bunu tartıştık çünkü: "Olmadı, ne yaptık biz? O parmağı kesik işçiyi deşifre ettik; utanç verici bir duruma düşürdük... Ne demek, biz zafer kazanamaz mıyız?" vs. günlerce bu tartışıldı. Bunda bile anlaşılamıyorduk aslında. Nitekim ben ayrıldım. O sırada kötü bir ün yapmışım. 80'lerde çıkan her derginin ilk dört sayısında yayın kurulunda olurum; *Zemin*'de de öyle oldu, ilk beş sayıda yayın kurulunda kaldım sonra ayrıldım. Ya dergiler ölüyordu ya da ben ayrılıyordum (burada bir maymun iştahlılıktan ya da bir uğursuzluktan bahsetmemiz mümkün). Üçüncü proje *Demokrat* projesiydi. *Demokrat* bizim dışımızda oluşan ve bizim sonradan eklendiğimiz bir projeydi. O âna, yani 87 sonuna kadar hiç ağzını açmayan Dev-Yolcular hadi bir şey yapalım artık dediler (bir şekilde paraları da vardı) ve aylık, popüler bir dergi çıkarmaya başladılar. Bizi de davet ettiler. Benimle birlikte birkaç arkadaş daha kabul etti. Bir sene kadar çıktı sanırım; ikinci senenin başlarında o da öldü. *Demokrat*'la aşağı yukarı aynı zamanda *Defter* projesi başladı. *Defter* projesi tabii bunlardan çok daha farklı. Birincisi *Akıntıya Karşı*'da bizim temel dertlerimizden biri olan şenlikli olma gayreti yoktu *Defter*'de. Tasalı, kaygılı, "ölümü hatırla" diye giden bir dergiydi. Yani ölüm var hayatta, ne kadar karanlığa bakarsak o kadar iyi olur...

İskender Savaşır: Ölüme hak ettiğinden fazla önem vermek olurdu bu; ölümü o kadar fazla düşünen bir dergi değildi; daha çok ölmüşler vardı.

Bülent Somay: Belki Adorno'nun ünlü "Auschwitz'den sonra şiir yazılabilir mi?" sorusunu fazla düşünen bir dergiydi...

İskender Savaşır: Evet... İstersen burada yavaş yavaş Ahmet Soysal'a bırakalım sözü.

Bülent Somay: *Defter*'i sen anlatsan daha iyi olur tabii... Benim 80'lerdeki dergicilik ve dört proje maceram kısaca böyleydi.

İskender Savaşır: *Beyaz*: Ahmet Soysal...

Ahmet Soysal: Aslında burada paneli ben yönetseydim dergiciliğin yakın tarihi açısından ilk sözü Enis Batur'a verirdim. Dergiciliğin yakın tarihi için kendisini kilit isim gibi görüyorum çünkü... Yaptıklarıyla dünyada eşi olmayan bir girişimcidir dergicilikte. *Beyaz* projesi Enis'in yaptıkları yanında marjinal kalır... Bizim dergi 82'de tamamen ayrı koşullarda kuruldu. O zamanlar tanışmasak da birbirimizi izliyorduk. 80'ler sonrası Enis ne yapıyor diye bakılıyordu; bir şeyler bekleniyordu yine; çünkü 70'lerin sonunda çıkan *Yazı* dergisi temel bir öneme sahipti, bir çeşit referanstı. *Akıntıya Karşı* çıkmaya başlamıştı; *Beyaz* da o sıralarda tamamen ayrı bir koldan çıktı. Ayrı bir kolda bulunan insanlardan, *Birlikim*'le Dev-Yol'la ya da başka sosyalist oluşumlarla ilişkisi olmayan, varsa bile dergide onu yansıtmayan kişilerden oluştu. Bir çeşit "burjuva dergisi"ydi demek uygun düşebilir bence. Yine de bir siyasal içeriği vardı; en azından ben böyle bir katkımla olsun istedim. Radikal anarşist bir doğrultusu vardı. Tanrıdan insanın özdeşliğine kadar her şeyi temelden yıkmak, havaya uçurmak isteyen ama bunu edebiyat alanında ifade eden bir oluşumu toparlamaktı aslında amaç; yani ben derginin ilk toplantılarına katıldığımda bu görüşü dile getirmiştim; diğer arkadaşlar bu çizgide değillerdi. Benim gibi patlayıcı sevdalara sahip değillerdi. Bir ölçüde bunları kabul ettirmeye çalıştım ama dolaylı yollarla tabii. Bazı isimler vardı benim bagajımda (76'da gelmişim Türkiye'ye); eskiden beri çok ilgilendiğim ama Türkiye'de daha pek tartışılmayan, konuşulmayan, hele 80 öncesi ve hemen 80 sonrası o siyasal ağırlıklı ortamda hiç konuşulmayan adlar vardı: Antonin Artaud vardı; bazı filozoflar vardı; Gilles Deleuze vardı; o zamanlar tabii bilinmiyor değildi bunlar. Hatta belli ölçülerde *Yazı* dergisinde yankıları vardı: Gilles Deleuze, Félix Guattari ve Michel Foucault'nun bir söyleşisinin çıktığını hatırlıyorum Bertan Onaran'ın çevirisiyle mesela. Biraz daha bilinen ve benim de yakın bulduğum Foucault vardı (Foucault daha çok biliniyordu ama üstüne pek bir şey çıkmıyordu). Bütün bu isimleri sürüklemek istiyorduk. Ayrıca şöyle bir tutum da izlemek istemiştik: Türk yazarlarını dışlayıp yok saymak. Var olan tüm Türk yazarlarını üç dört yazar dışında yok saydık. Karşıydık. Bunu net bir şekilde uygulamak istiyorduk. Almayalım yazılarını, verdiklerinde de reddedelim diyorduk. Öyle de yaptık.

Kimleri reddettiğimizi söylemek tabii ayıp olur. Böyle bir tutumla vahşi bir şekilde giriştik işe; hiçbir destek yoktu. Ama bu vaatlere uydu mu dergi? O başka mesele. Bize düşmez bunu söylemek. Bir süre sonra kendi içinde bir gelişmesi oldu derginin. İlk başta beş kişiydik, bir sene sonra üç kişi kaldık. O ayrılan kişilerden birine sokakta rastladım; üzüldü gelemediği için: Mehmet Güreli -sonradan *Nisan* diye bir dergi çıkardı. Bir de Serdar Işın ayrılmıştı. Hakkı Mısırlıoğlu da ayrıldıktan sonra geriye iki kişi kaldık. Turgay Özen vardır; pek kimse tanımaz, gizli kalmıştır ve öyle de olmak istemiştir; onunla ben kalmıştık. Ben çeviri yapıyordum. Bir sürü ilk olmuştur bu çeviriler arasında. Mesela Levinas çevirmiştik 87 ya da 89'da; bir Jacques Derrida bölümü yapmıştık ilk defa Türkiye'de 87'de. Şimdi hatırlamadığım bir sürü ilk var; Blanchot mesela... Bugün gündemde olan, özel sayılar yapılan bazı yazarların aslında ilk yayınları *Beyaz*'da olmuştur. Şiir ağırlıklı bir dergiydi; bunu da burada vurgulamak lazım (Enis'le kesiştiğimiz noktalardan biri de bu). Çok şair vardı. Bunlardan bir tanesi bugün bir ölçüde biliniyor ve tanınıyor, İskender'in de iyi bildiği ve önemsedini düşündüğüm Sami Baydar. Bence en önemli şairlerden biridir (Merzifon'da yaşıyor yıllardır). Ressamlar da vardı dergide. İlk önce Yavuz Tanyeli ve Emel Günsür vardı; sonra Mithat Şen katıldı. Ressamların çizimlerine yer veriyorduk hep. Bir ara Yavuz Tanyeli yapıyordu kapaktaki resimleri, Hakkı (Mısırlıoğlu) da tasarımı yapıyordu; sonra Mithat Şen onun yerine geçti. Dergi 82'den 95'e kadar sürdü; ama sadece yirmi sayı çıktı. Ne zaman çıkacağı belli değildi; iyi dağıtılmıyordu; pek bulunmuyordu. Şu an sahalarda da bulunmuyor mesela, ilginç bir kaderi oldu derginin. Çok ilginç bir şekilde kayboldu. Dağıtımclarla (dağıtımclar paramızı vermiyordu), matbaacılarla sürekli kavga ederek, çok marjinal bir şekilde (beş yüzü geçmemiştir hiçbir zaman satışı; bazı sayılar çok az satmıştır), garip bir dergi olarak sürdü. Aslında burada birbirimiz hakkında ne düşündüğümüzü de söylesek ilginç olur. İnsan kendi dergisinin tarihinden bahsederken aşırı öznel ya da fazla mütevazı oluyor... Ben öyle görünüyor olabilirim belki ama sahte bir tevazu olduğu da düşünülebilir(!)... *Beyaz*'da sen ne yazdın diyeceksiniz. Ben felsefe yazıları yazıyordum; bir tek ben vardım felsefe yazısı yazan; bu yazıları felsefeyle ilgilenen insanlar kolay kolay görmüyordu. Bir de diğer şiir dergilerine ve şairlere sataşıyorduk. En başta da Hilmi Yavuz denen biri var biliyorsunuz; ona özellikle çok saldırmışızdır. Kurumlara ve organizasyonlara hakaret ediyorduk bazen. Hatta bazı kişilere çok ağır hakaretler ettik; isimlerini vermedik ama bazıları üstlerine alındı, o da hoşumuza gitti.

Beyaz'ın son birkaç sayısında çok ağır küfürler vardır (burada tekrarlayamam).

Dinleyici: Pardon, neyi amaçlıyordunuz bunu yaparken acaba?

Ahmet Soysal: Saldırmayı, vahşice saldırmayı... Değiştirmek de değildi niyetimiz, sadece yıkabildiğimiz kadar yıkmaktı. Bununla birlikte derginin görünüşü şıktı aslında. Derginin içeriğindeki şiddete ne derginin biçimi ne de dergiyi çıkaranların sosyal durumları pek uymuyordu...

Dinleyici: Derginin ismini nasıl buldunuz? Yani isimle içerik, saldırı, hakaret pek uymuyor gibi.

Enis Batur: Ama *Beyaz* dergisi sadece saldıran bir dergi değildi.

Ahmet Soysal: Çok yumuşak bir dergi değildi ama çok sessiz yazılar da vardı Enis'in de dediği gibi.

İskender Savaşır: Mesela Sami'nin (Baydar) şiirinin saldırganlıkla alakası yok.

Ahmet Soysal: Evet tabii... Aklıma gelmişken bir de şu var: Bizde başka yere şiir ya da yazı vermek yasaktı. Sami'ye kızıyorduk bu konuda; başka yerlere de şiir veriyordu. Hiçbir yazar hiçbir yere bir şey veremez, bir tek ben verebilirdim; çünkü propagandacıydım, başka yerlerde propagandamızı yapıyordum. Sami hatta *Defter*'e şiir verince kızıp atalım dedik Sami'yi [salon ve kendisi gülüyor]... Neyse, daha fazla uzatmayayım lafı...

İskender Savaşır: Evet, Enis Batur...

Enis Batur: Aslında benim belki de çağrılmamış olmam gerekirdi 80'li yıllar için; yani 70'li yıllar için çağrılmam daha uygun olurdu gibi geliyor; nedenini anlatacağım. Bu arada biraz patetik bir halimiz var gibi geliyor bana: Harp malulleri bir zamanlar çıkarmış oldukları dergiler hakkında bir şeyler anlatıyorlar... Neden çağrılmam çok uygun değildi önce onu söyleyeyim; çünkü *Gergedan* dergisi için gelmemi istedi İskender. Buradaki dergilerin hepsinden farklı bir konumu var bence *Gergedan*'ın. *Gergedan* bir sermaye kuruluşu tarafından çıkarılmış bir dergiydi. Öbür dergilerin böyle bir özelliği yok; öbür dergiler o dergileri çıkaran insanların buluşturdıkları küçük

bütçelerle, sağdan soldan derlenerek çok zorluklarla karşılaşarak yayınlanmış dergiler. *Gergedan* tam tersine büyük bir basın kuruluşu tarafından finanse edilmiş bir dergi. Gerçi bir noktadan sonra -ona geleceğiz- o basın kuruluşuna derginin küçük bütçesinin ağır geldiği ortaya çıktı ama ne olursa olsun çok para harcanarak hazırlanmış bir yayın olduğunu hatırlatmakta fayda var. Şimdi 1970'li yıllardan çok kısa da olsa söz etmek durumundayım. Ben ilk dergi serüvenime 1975'te giriştim. O zamanki koşullarda burada sözünü ettiğimiz diğer dergiler gibi küçük olanaklarla çıkarılmış yayınlardı bunlar. İlk çıkardığım dergi birinci sayısından sonra kapandı. Zaten 80 nüsha mı 85 nüsha mı ne satmıştı toplam; *Yazı* dergisinin ilk sayısıydı bu. O döneme göre biraz ısrırgan bir dergi sayısı olarak görülebilir sanıyorum; zaten okur da bunu değerlendirdi almayarak. O satılan 85 nüshanın parasını da hiçbir zaman alamadık. Kaynayan giden bir dergi oldu. Ama biraz ders aldık ondan. 1978'de yeniden devreye girerken biraz daha hazırlıklıydık. O versiyon da iki yıl çıktı. Daha sonra 1980'de, 12 Eylül'den az evvel ben askere gittiğim için kapandı dergi; yani 12 Eylül nedeniyle kapanmadı. 12 Eylül sonrasında da *Akıntıya Karşı*'daki formülün bir benzerini bir sürü insan uygulamak zorunda kaldı; çünkü sizin aranıp aranmadığınızın bir önemi yok; dergi çıkarmak için başvurduğunuzda zaten dergi çıkarmanızı istemiyorlar; çok özel, kendilerine yakın olduklarını bildikleri gruplar dışında... 12 Eylül'e sataşsın ya da sataşmasın ya da o ekip muhalefet eder filan kaygısını taşımaksızın... beş altı edebiyatçının bile bir araya gelip bir dergi çıkarmasından memnun kalmıyordu dönemin beşibiryerde komutanları. O nedenle de bir formül dizisi bulundu. Örneğin biz seçki dizisi adı altında çıkardık bir sürü dergiyi. Çünkü antoloji çıkarılamaz diye bir yasak yoktu; bir yerlere başvurup izin almak gerekmiyordu. Seçki lafını koyuyorduk ama tabii bu seçkiler hoşlarına gitmiyorsa kapatıyorlardı. Hatta o dönemde Ankara'da hazırladığım bir dergi nasıl olsa izin alır diye düşündüm çünkü hiçbir rahatsız edici tarafı yoktu. Basıldı, yayınlandı -daha doğrusu yayınlandı diyemeyiz, basıldı ve sıkıyönetimden hayır cevabı geldi. Çok şaşırdık biz; çünkü bir şehir dergisiydi, kimseyi rahatsız edecek bir şey yoktu içinde ama izin vermediler; hamura gitti o dergi, çıkamadı. Birçok dergici gibi belki pek çok dergiciden daha fazla dergi batırdım. Bir sürü bozgunum vardı arkamda ve daha otuz yaşına geldiğimde kendimi dayak yemiş gibi hissediyordum bu konuda. Ne zaman bir şey çıkarsak birkaç sayı çıkıyor, fazla uzun ömürlü olamıyor. Bir tür kırgınlık da oluyor insanın içinde, birlikte çalıştığı insanlara yönelik kırgınlıklar yaşıyor vs... Ve kendi payıma ben artık dergi çıkarmam bir daha diye düşünüyordum. Bir de o zaman doğru bulduğum, şimdi

de doğru bulduğum (ama bunu benim doğru bulmam onun doğru olduğu anlamına gelmiyor), başta Bülent olmak üzere başka birçok insan tarafından eleştirilen (haklı yanları yoktur demiyorum, hatta toptan da haklı olabilirler) ama benim gene ve hâlâ doğru bulduğum bir şey var: Türkiye’de kültür alanında bir şey yapılacaksa ciddi bir sermaye birikimi olması gerektiğine inanıyorum. Yani birilerinin sermayesinden yararlanmak gerekiyor. Yoksa üç beş sayı çıkan dergiler, yedi sekiz kitap yayınlayıp kapatılan yayınevleriyle karşılaşırız. Büyükçe bir projeye girişebilmek için ciddi bir sermaye lazım. Bu konu gündeme geldiğinde çevremizdeki insanların temel tedirginliği hep aynı oldu: İyi de, tutalım biri bize sermaye verdi, işimize karışmayacaklar mı? Benim tezim de hep aynı oldu: Karıştırmayız olur biter. Karışılıyorsa da alır şapkamızı gideriz. Biz ne yapmak istediğimiz tayin edelim, nedir amacımız, ne tür bir dergi çıkarmak istiyoruz ya da ne tür bir yayın evi kurmak istiyoruz; buna sermayedar katkıda bulunacaksa bulunsun, bulunmayacaksa da yapmayalım... 1986 yılında ben büyükçe bir yayınevinde danışman olarak, yani hiçbir iş yapmaksızın oturuyorum. Bir çeşit koruma altındayım (geçimimi sağlayan bir iş). Hiçbir etkinliğim yok, büyük ihtimalle de etkinliğim olsun istenmiyor zaten; çünkü üretebileceğim şeylerden medet ummayan bir yayın kuruluşu... Bir gün Ali Saydam aradı beni (Ali Saydam’ı şimdi televizyonlarda görüyorsunuzdur herhalde, “iletişim uzmanı” olarak çeşitli programlar yapıyor). Kimya eğitimini yarıda bırakmış, basın yayın sektöründe çalışmaya girişmiş becerikli bir adam. Birkaç kere *Playboy* dergisini çıkarmışlardı Türkiye’de grup halinde; birkaç kere o vesileyle karşılaşmış ve kendisinden hiç hoşlanmamıştım. Beni aradı, görüşmek istediğini söyledi; dedi ki ben o *Playboy* macerasını bırakıyorum, önemli bir sermayedar grubu -üç ayaklı bir grup- bir yeni yayın şirketi kuruyorlar; dergi ağırlıklı bir şirket olacak bu, bir sürü dergi çıkaracaklar: bilim dergisi de çıkacak, kadın dergisi de çıkacak, erkek dergisi de spor dergisi de şu dergisi de bu dergisi de; bir de tabii zurnanın son deliğine denk gelen noktada bir tane kültür-sanat dergisi çıkacak. “Siz gelir çıkarır mısınız?” dedi; ben “hayır” dedim hemen. “Niye?” dedi. Dedim ki “sizinle biz ne yapacağız? Hiçbir anlaşma zemini göremiyorum, uzaktan sizi tanıdığım kadarıyla. Dolayısıyla nasıl olsa hırta gürle bitecek olan bir işbirliğine peşinen başlamamak daha doğru olur”. “Hayır efendim” dedi, “ben bu projeye hiç karışmayacağım, kimse karışmayacak, dilediğiniz dergiyi buyrun çıkarın; ha bir çerçeve var tabii dilediğiniz dergi derken, o çerçeve de şöyle şatafatlı bir yayın organı istiyorlar, öyle siyah-beyaz sadece yazı basan bir dergi değil, sanata ona buna olanca lüksüyle yer verecek,

renkli baskı olanakları kullanılacak... ama içeriğine falan hiç karışmayacağız biz” dedi. Çok inandırıcı gelmedi, bir süre yokuşa sürmeye çalıştım, hatta Attilâ İlhan’la çıkarmalarını önerdim, çünkü Attilâ İlhan’la birlikte çalışmışlardı; *Sanat Olayı* diye bir dergi vardı, birlikte çıkarmışlardı. “Yok” dedi, “ben Attilâ Bey’le çalışmak istemiyorum, kendisine saygım büyük ama daha farklı bir şey olsun istiyoruz”. Ben bir düşünme süresi istedim. O arada araya giren arkadaşlarımız oldu, başta Ömer Madra olmak üzere beni ikna etmeye çalıştılar. Yerimden de memnunum, biraz da ondan direniyorum. Sonunda -tabii dergicilik insana virüs gibi girdiği için- peki bir deneyelim bakalım dedim ve umutsuz bir biçimde hazırlanmaya başladık. Umutsuz olmakta da genellikle haksız olmuyor insan. Nitekim üç ay kadar geçti aradan, iyi kötü neyin ne olacağı belli olmuştur derginin adı hariç; birden bire bir gün Ali Saydam beyaz bir suratla yanıma geldi ve dedi ki bu kuruluş dağılıyor. Yaa ne güzel dedim, gene işsiz kaldık, halbuki güzel bir işim vardı, ondan oldum. Can sağlığı ne yapalım dedim ve kalktık evimize gittik hepimiz. O sırada Oruç Aruoba örneğin bir bilim dergisi hazırlıyor; Ömer Madra, Sevin Okyay başka dergiler hazırlıyorlar (geçmiş zaman unuttum isimlerini). Neyse herkes evine dağıldı. Bir hafta geçmeden Ali Saydam gene ortaya çıktı; anlaşıldı ki o üçlü sermayedar ayağı kendi aralarında anlaşmazlığa düşmüşler, bölünmüşler ve ayrılmışlar ama o üçlü ayağın içinde yer alan Dinç Bilgin Ali Saydam’ı arayıp demiş ki ben bu işe varım, o ekip tekrar toplanabilirse gelsinler, projelerini burada gerçekleştirsinler, Sabah grubunda demiş. Ben hemen itiraz ettim, o sırada Sabah grubu son dönemde başına gelenleri gösterecek durumda değildi gerçi ama bir koku vardı. Ben bu insanlarla çalışabileceğimi sanmıyorum dedim. Allem etti kalem etti, sonunda bir ara çözüm bulundu: Ben hiçbir biçimde kadrolu olmayacağım, dolayısıyla o insanlarla muhatap olmam gerekmeyecek, yani her şeyiyle özerk bir konumda olacağım... Peki dedim. Tekrar dergiyi kaldığı yerden ısıtma çalışmalarına girdik. Yalnız ufak bir sorunumuz var: derginin her şeyi hazır, ismi yok. Ben kağıt kalem alıp isim bulmaya çalışıyorum; kendimde de öyle bir yaratıcılık olduğunu düşünürüm ama bir şey çıkmıyor ortaya. Uyuz uyuz isimler çıkıyor: Sanat ve Edebiyat, Kültür Dünyası falan... Bunlardan hiçbiri kafamda bir yere oturmuyor. Bu tür sası bir başlık olmamalı; politbüro yayını gibi tuhaf bir şey değil de, ortalığı toza bulayacak cinsten bir isme ihtiyaç var diye düşünüyorum; neden bu kadar çok düşünüyorum böyle; çünkü dergiye yüklemeye çalıştığımız fonksiyon biraz oydu o sırada. Belki bu parantezi açmada fayda var: 1986 sonu 87 başında Türkiye’de 12 Eylül’ün getirdiği o yoğun sis tabakasını dağıtmaya

çalışan irili ufaklı gruplar var; herkes kendi köşesinde bir şeyler yapmaya çalışıyor; yani bunu üstümüzden nasıl atarız arayışı var; İstanbul'da var, Ankara'da var, başka şehirlerde var. Havayla olanaklarımız da ters orantılı. Bir de tabii 1980 öncesi kültür ortamındaki çatışmalar, farklı değer anlayışları sonucunda biraz yüz çılgılık bir yumurta durumu hasıl olmuştu -yani herkes bağılıyor çağırıyor, ben asarım keserim diyor ama ortaya doğru dürüst bir ürün çıkmıyor; 80 sonrasında da üstüne bir de sille yemiştik; böyle yorgun bir atmosfer vardı. O dönemde biri dergi çıkaracak ise bu yorgunluğu nasıl dağıtabilirizi de düşünmesi gerekiyordu birincisi. İkincisi bir dağınıklık vardı; acaba o dağınıklık bir odakta toplanabilir mi; edebiyatçılar ayrı bir tarafta, sanat insanları apayrı bir tarafta, düşünce insanlarıyla bir kopukluk var. Sonuçta bu bir grup çalışması değil, öyle bir tezi zaten yok, büyük sermayeyle çıkarılacak bir yayın. Neyi ne kadar toplar ve bir çizgi oluşturabilir; her şeyi de bir araya getirme meselesi değil tabii ama gene de spektrum daha geniş; küçük bir grubun hazırladığı bir yayın olarak düşünmemek gerek *Gergedan*'ı. Sonuçta bütün bu manzaranın içinde bir gün birden bire aklıma o isim geldi: Gergedan. Gergedan Türkiye'de yok -eskiden varmış meğerse, iyice eski zamanlarda, çağlarda Toros Dağları civarında gergedanların gezindiğini sonradan öğrendik; ikincisi biraz hipermetrop bir hayvan olduğu için sağa sola saldırıyormuş gibi gözüküyor, halbuki onun saldırdığı filan yok, görmüyor zavallı; üçüncüsü mazlum bir yanı da var zavallının: sırf boynuzu uğruna öldürülüyor; yani sempatik bir hayvan. Simge olarak bütün bunları karşılayabilir düşüncesiyle ben tamam dedim, ismi bulduk: Gergedan... Bir ölüm sessizliği oldu; sonra "yahu vaktimiz kalmadı" dediler, "sahici isim neyse onu söyle"; "sahici isim bu" dedim. "Yahu" dediler, "Gergedan diye dergi olur mu, hayvan dergisi sanacaklar, mizah dergisi sanacaklar", şudur budur çeşitli şeyler konuşuldu ama baktılar ki ben yerimden kıpırdamıyorum, çare yok logo vs. hazırlanmaya başladı. O dönem tabii yaptığımız en büyük hatalardan biri gene Ali Saydam'ın sözüne kanmak oldu: "Türkiye'de dergi tasarlamayı kimse bilmiyor" dedi, "öyle bir şey yok". Ben de piyasanın dışında bir adamım o sırada, hiçbir fikrim yok. Buna da inandım saf bir biçimde. Dedi ki "bize beğendiğin bir yabancı derginin modelini getir koy önümüze, onu bizim grafikçi çocuklar uygulasinlar". Dedim "benim beğendiğim dergiler var ama kafamdaki dergiye hiçbiri yüzde yüz uymuyor". "Biraz ondan biraz bundan bir sentez oluştururuz biz" dediler. *Ephémère* ağırlıklı bir estetik görünüşü oldu. O kadar ki Frankfurt kitap fuarında *Ephémèreciler* dergiyi görünce şöyle bir baktılar bu ne

diye; ama içini pek beğenmediler çok farklı şeyler olduğu için. Kısacası bir bulamaç çözüm çıktı ortaya. Tabii tasarım da her şey demek değil; örneğin *Sanat Dünyamız* dergisi aynı tasarımla çıkmaya devam ediyor, oysa içeriği aynı değil. Dolayısıyla bir vazoya su boşaltmakla portakal suyu boşaltmak arasında fark var. Tasarımı da çok fazla bir şey sanmamak gerekiyor. Neyse, bu şartlar altında gürültüyle çıkan bir dergi oldu, çok reklamı yapıldı; ilk sayı on beş bin basıldı -bizim hiç düşünmediğimiz rakamlar bunlar, hayatımızda aklımıza gelmeyecek rakamlar; ilk sayı dokuz bin satıldı, sonra yavaş yavaş indi üç bin civarında bir satışa oturdu. On yedi sayı çıktı, on yedi sayı sonunda Dinç Bilgin'e bu masraf fazla geldi. Bu arada ben dergiyi büyük boy ve 160 sayfa olarak tasarlamıştım. Hatta o zamanlar bu çok insafsız bir miktar diye düşünülüyordu. Sonra 200 sayfaya çıkarttık. Sonra 240 sayfaya, sonra 300 sayfaya çıkarttık. Yani nasıl olsa bunlar bunu kapatacaklar bari kapanana kadar yapabildiğimiz her şeyi yapalım anlayışı vardı. Eklektik bir dergiydi *Gergedan*, bir ekip dergisi değildi. Belli bir edebiyat anlayışını savunmadı. Belli bir sanat anlayışını savunmadı. Kendine göre kendi içinde bir nitelik çitası kurmaya çalıştı. Zaman zaman bu nitelik çitasının altında ürünler bastığı oldu. Hatta bir noktadan sonra şimdi dönüp baktığımda çok tuhaf gelen şeyler de yaptık: mesela Halit Refiğ bir yazı yollamıştı; ben okumaya başladım kakhahalar içinde kaldım; çünkü Kemal Tahir'in Shakespeare'den daha önemli olduğunu savunan bir yazı... Başlığı da öyle; ciddi bir yazı. İnaniyor adam Kemal Tahir'in Shakespeare'den daha önemli ve daha evrensel bir yazar olduğuna. Normalde bu yazı çöp tenekesine atılır... Rahmetli Aziz Nesin mesela şiirlerini göndermişti, sonra aradı, "basacak mısın" dedi, "Aziz Bey yapmayın size de kötülük olur, bunları çıkarmayın" dedim, "ben onları seviyorum, sen basma ben onları kitap halinde çıkaracağım" dedi. Ama küsmüyordu, yazı yollamaya devam ediyordu. Ben Halit Refiğ'i basmaya karar verdim. Bu kadar hoş bir yazıyı ben nereden bulacağım, keyif olarak yani. Ismarlasan kimse yazmaya kalkışmaz. Yukarıya, sayfa başına "Açık Deniz" diye bir başlık attık, öyle bastık. Halit Refiğ benimle hiç konuşmadı sonra, küstü. Bir ufak saldırı bölümümüz vardı. Orada sağa sola vuruyorduk, Hilmi Yavuz'a da tabii vuruyorduk; ama kendimize de vuruyorduk. Orası biraz açık ring gibiydi. Hatta bu kendimize vurmalar sırasında küskünlükler de yaşandı. İlginçtir, eleştiriye açık olan bazı insanlar bize küstüler. Buyrun siz de bize vurun dedik ama küsmeyi tercih edenler oldu. Sonuçta 17 ay dediğiniz nedir ki, bir buçuk sene... aslında belki 4-5 yıl çıksaydı hedeflediği şeyi bir nebze sağlayabilirdi ama benim açımdan iyi bir deneyim oldu; bir kere büyük sermaye

meselesine ilişkin olarak iyi bir deneyim oldu. Hemen ağzımın payını verenler oldu başta Bülent olmak üzere: biz çamurlu sahada futbol oynamaya çalışıyoruz, herif golf sahasından bize... [salon gülüyor]. Ama güzel bir yazıydı o.

Bülent Somay: Araya girip şunu söylemek istiyorum: Ben o yazıyı yazdım *Gergedan*'ı eleştiren, daha doğrusu *Gergedan*'ın bir önsözünü eleştiren. Sonra o yazı yayınlandıktan bir ay sonra dönüp geriye baktım ve gülmekten yerlere yuvarlandım çünkü ben o yazıyı *Söz* gazetesinde bastırdım. *Söz* gazetesi nedir? Dinç Bilgin sermayesiyle çıkan bir gazete... Ben oturup orada Enis Batur'u eleştirdim ama bir ay sonra farkettim ne yapmakta olduğumu. Bir ay sonra yahu, ben ne yapıyorum diyerek yerlere yuvarlandım gülmekten. Bir ara bunu da bir yere yazsam mı diye düşündüm, sonra vazgeçtim.

Enis Batur: Ayrıca Bülent'in sözünü ettiği yazı başkaları tarafından da çok eleştirilmişti. Ben hep "beni yanlış anladınız arkadaşlar" demeye çalıştım ama olmadı. Yazıdaki asıl tepki uyandıran paragrafta şu vardı: "Artık üçüncü hamur kağıda çamur gibi basılmış kaknem dergilere özlem duyacak halde değiliz" gibi bir cümle. Ama bu şu demek değil tabii: Üçüncü hamuru...

İskender Savaşır: *Defter* çıkarken sık sık hatırlanan paragraflardan biriydi bu.

Enis Batur: *Defter* ya da başka dergilerde çok sık kulaklarımın çınladığını biliyorum... Mesele kağıdın iyi olması kötü olması meselesinden öte bir şeydi. Artık biraz da kitaplar, dergiler iyi basılsın, yani malzemeye de özen gösterelim. Sadece lafımız önemli olmasın, biraz iyi işler olsun düşüncesinden hareketle yazdım ama tabii o dönemde arkana sermaye alıp bunları söylediğin zaman ve sonra sermaye sana tamam artık yeter kapı şu tarafta dediği zaman işte gördün mü dediler bana; ben de burjuvazinin salak olduğu alnında yazmıyor diye bir yazı yazdım. Hakikaten de yazmıyor... Burjuvazi sizinle işbirliğine girdiği zaman oturuyorsunuz projeyi anlatıyorsunuz. Projeye ikna olup başlayalım diyorsa demek ki anladı diye düşünüyorsunuz; önemli bir şey olduğunu düşünüyor o da ki birlikte hareket ediyoruz... Ama değil, öyle değil. Ünsal Oskay'ın iyi bir lafı var, bir gün televizyonda söyledi. Ünsal'a sordular, büyük burjuvalarla, Türkiye'deki büyük burjuva aileleri ve onların kültüre yaklaşımlarıyla ilgili ne düşünüyorsunuz diye sordular da Ünsal şöyle bir durup "Yahu bunlar bir kuşak önce at hırsızıydı" dedi. Bu bu kadar

abuk olmuyor, burjuvallaşma sureci için yedi sekiz kuşak geçmesi lazım; yani bir ailenin bykbabadan toruna geçerken burjuva kültürüne hakim olması gerekir. Bir rnek veremiyorum şimdi, herhangi birini seçip örnek gösteremem ama gözünüzün önüne getirebiliyorsunuz herhalde Türkiye’deki zengin aileleri... şu anda tabii gerçek anlamda bir burjuva yaşantısı içindeler: Oturdıkları evler, dekore ediş biçimleri, koleksiyonları, şunları bunları ama sindirim meselesine gelince vakit lazım. Yani yüz yıl daha lazım belki. Bir yüzyıl sonra burjuvazi, burjuvazi kültürü kalır mı o ayrı konu ama... Tabii bunları göz önünde bulundurmak mümkün değil bir işbirliğine kalkışıldığında; gideceği kadar gider diye dşnerek hareket ediyorsunuz. Yapı Kredi’deki kültür faslı başladığında 100 kitap çıkarabilirsek çok iyi diye düşünüyorduk, 100. kitaba yaklaşırken 250 kitaba gidebilir miyiz acaba diye düşünmeye başladım; 250 yaklaşırken acaba 500’e kadar gidilebilir mi? Yok canım olmaz diye düşünüyorduk. Ama epey gitti, gidebildiği kadar gitti. Ne yapılırsa krdır mantığıyla hareket ettim. Bunları zr olsun diye söylemiyorum; bugün de bunun doğru olduğunu düşünüyorum. Çünkü Türkiye’de kültür alanında yapılması gereken çok şey var; komşu ülkelere göre çok gerideyiz (İtalya’dan, Fransa’dan, Amerika’dan, Almanya’dan söz etmiyorum); rneğin Yunanistan’ın fersah fersah gerisindeyiz. Bütün bunlar da parayla olacak, başka bir şeyle olamaz. Ciddi bir sermaye yatırımının girmesi lazım. Bu sermaye yatırımının da pekala özel bir şekilde kullanılmasını sağlayabiliriz diye düşünüyorum. *Gergedan* ne getirmiş olabilir? Bana kalırsa hiçbir şey getirmedi. Yani bir dönem ortalığı biraz rahatlatmış olabilir; ufuk açmış olabilir. Biraz siyah beyaz televizyondan renkli televizyona geçiş gibi bir durum olarak görüyorum bunu. Bir katkısı, belki bir kuşağın ortaya çıkışına denk geldi, yaşları 18-23 olan birtakım insanlar ürünlerini yayınlama güçlüğü çekiyorlardı, her zaman olduğu gibi. *Gergedan* onlara yer verdi, yer açtı; aralarından bugün yollarına devam edenler olduğunu görerek seviniyorum. Ama objektif olarak, dergicilik geçmiş olan biri olarak baktığımda, rneğin *Beyaz* kadar önemli bir dergi olduğunu düşünmüyorum. *Beyaz*’a belki biraz içinden baktığı için haksızlık ettiği kanaatindeyim Ahmet’in. Marjinal bir dergiydi ama o marj önemli bir marjdı. O marjda bir değer sistemi savunuluyordu; o değer sistemi bugün de savunulacak bir değer sistemi. Yani geçici bir döneme özgü bir değer sistemi değil o. Hele ki bugün daha da fazla savunulması gerektiği düşünülebilir çünkü ortalık daha da kirleniyor. Her on yılda bir kir oranı artıyor... Varsın maksimum tirajı 500 olsun, satışı 250-300 olsun ama doğru insanlara

doğru yayınları götüren yayınlar olsun diye düşünüyorum. Söyleyebileceklerim bunlar.

İskender Savaşır: Bu toplantı projesi aslında Murat'ın fikriydi. Kendisi 1992'de başlamış bir derginin temsilcisi, *Hayalet Gemi*'nin: Murat Gülsoy...

Murat Gülsoy: Teşekkür ederim. Tabii şimdi lafı neresinden tutacağımı bilemiyorum çünkü burada konuşulurken gözümün önünden mesela *Gergedan*'ı ilk gördüğüm ân gibi hatıralar canlanıyor. Elbette ki çok hoş bir şey *Defter*, *Gergedan* gibi dergilerle aynı masanın arkasında olmak; ne güzel, biz de aynı harpten çıkmışız diye düşünmek, hoş... Çünkü bizim dergi kapanalı 3-4 sene oluyor aslında; o kadar da eski değil yani. 92'den 2002'ye kadar yayın hayatını sürdürdü. Uzaktan bakıldığında marjinal, siyah beyaz, underground, fanzin tadında gözükebilecek ama satışına, ulaştığı insanlara, kalıcılığına baktığımız zaman neredeyse mainstream denen dergiler kadar -kültür-sanat dergileri ne kadar mainstream olabiliyorsa- etkili olduğunu gördüğümüz bir dergiydi. Derginin başlangıcına dair anlatabileceğim çarpıcı bir şey yok. Zaten oluşmuş, belli bir noktaya gelmiş aydın, yazar çizer insanların bir araya gelip çıkardığı bir dergi değildi. Tam tersine bir gençlik hevesi, bir gençlik hareketiyle (hareket deyince de yanlış anlaşılıyor; üç beş insanın gerçekleştirdiği mikro bir hareketten bahsediyoruz) başlayan bir işti, birkaç sayı çıkar, sonra da herhalde batır diye düşündüğümüz; çok da ümitli değildik. Zaten hiçbir konuda ümidin yeşeremeyeceği bir ortamdı aslında 90'lara kadar bizim yaşadığımız dönem; biz ilk gençliğimizi 80'lerin ikinci yarısında yaşadık; kurak bir kültürel ortamın içindeydik. Hiçbir etkinliğin doğru dürüst olmadığı, gerçekten sinmiş, karanlık bir ortamdaydık. Kendi yollarını arayan, aslında adresleri bilen ama bunlara ulaşmanın da güç olduğunun farkında olan bir gruptuk. Dünyayı kurtarma misyonu taşı mıyorduk, bu işin zaten böyle olamayacağını öğrenmiştik. Bizden önceki kuşaklarla birebir bir temas içinde değildik ama yaşanan olayları görüyorduk; bir ölçüde ders alıyorduk, hem siyasi anlamda hem de yapılan diğer işler manasında. *Gergedan* gibi bir derginin çıkabilmesi, böyle bir tasarımla mümkün olabilmesi bile bir kazanımdı. Bütün bunların hepsini görüyorduk ve sonra dediğim gibi bir ilk hevesle, daha çok Boğaziçi Üniversitesi'nde çevrelenmiş çok da fazla kalabalık olmayan bir grup tarafından çıkarılmaya başlanan ve kısa sürede okurunu bulan bir dergi oldu *Hayalet Gemi*. Özelliği şuydu: Bizim kuşakta o dönem çok insan dergi çıkarıyordu, yalnız biz çıkarmıyorduk, birkaç sayı çıkarıp yok olan ya

da uzun süre kalan; mesela *Şizofreni* gibi dergiler vardı. Bir kısmının dergi çıkarma anlayışı benzerdi: Ünlü bir yazara köşe ayıralım, röportaj filan yapalım, bir rüzgarı arkamıza alalım vs. Bizdeki farklı kısım belki oydu: Bir kere kendimizi daha önceki ya da o andaki dergilere benzetmeme çabası içindeydik; tamamen başka bir alanda varolmaya çalıştık; başlık koyarken, isim bulmaya çalışırken biz de aynı şeyleri düşünmüştük; yani sanat ve edebiyat gibi başlıklarla artık bir dergi çıkarmanın çok mümkün olmadığını -ki bizden önce zaten tuhaf isimli dergiler başlamış: *Akıntıya Karşı*, *Gergedan* vs. gibi. Dolayısıyla farklı bir kulvar, farklı bir alan tanımlaması yapmaya çalıştık. Yapmaya çalıştık derken bunları böyle çok uzun masa başında tartışmalar, arkada teorik bir çerçeve çizip içini nasıl doldurabilirizle değil de çok temel ilkeler düzeyinde anlaşıp insanların zaten varsa bir siyasal iması ya da siyasal sözü, varsa başka bir edebi anlayışı, bunları kendiliklerinden ortaya getirebilecekleri bir yapı ortaya çıkarmaya çalıştık. Böylelikle belki çok kısa süre içerisinde kavga edip ayrılmayız, belki aynı bayatlıklara düşmek zorunda kalmayız; belki herkesin okumaktan fenalık getirdiği polemiklere girmek zorunda kalmayız dedik ve kendimize bir başka çizgi belirledik. Buna ne bir edebiyat dergisi ne bir kültür dergisi dedik; hatta dergi bile demedik üzerinde sadece Hayalet Gemi yazsın diye. Yasal zorunluluktan dolayı içeride bir yerde dergi, yazı işleri müdürü gibi laflar vardı; hatta ilk çıkarmaya çalıştığımız gece acaba hiç kimse imza atmasa mı diye düşündük. Hakikaten de fanzin ruhuyla çıkmaya başlamış bir dergiydi. O dönem hangi bölümlerde okuyorsak, ilgi alanımız neyse o disiplinlerin de bir anlamda oraya katkılarını çevirilerle ya da kendi özgün yazılarımızla getirmeye çalıştık. *Hayalet Gemi* külliyatını açıp baktığımız zaman felsefe, antropoloji, fizik, matematik yazılarının edebiyatla eşdeğer olarak gittiğini görürüz. Ben öykü yazardım orada -hala da öykü yazıyorum. Her sayıyla birlikte ne kadar heyecanlandığımızı tahmin edebilirsiniz. Bir sayı, iki sayı, üç sayı baktık on iki sayı çıkarmışız bir yıl olmuş. 48 sayfa başladık 64'e gidiyoruz... Belli bir noktaya gelince tabii finansal krizler başladı; birlikte yola çıktığımız arkadaşlardan bir kısmı devam edemeyecek duruma geldi. Para kaynağı konusunda ne yapılabilir diye düşündük. Dedik ki bu işler için ne yapılır, Enis Batur'a gidilir. Enis Batur'a gittik. Enis Batur Yapı Kredi'deydi o zamanlar. Aslında onu da belirtmek lazım: Enis Batur 90'lı yıllar boyunca küçük dergi, fanzin, değişik, az satan dergileri Yapı Kredi reklamlarıyla destekledi. Bir anlamda hayatta kalmalarını sağladı.

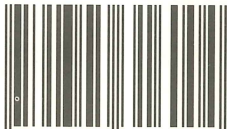
Enis Batur: Bir küçük parantez açıp bir anekdot anlatayım size: Yapı Kredi yayınlarındayken bir gün yeni bir editör adayından söz ettiler bana. Aracılık yapan arkadaşımız dedi ki “yalnız bir ufak sorun var”, “nedir” dedim. “Bu arkadaş on iki yıldır hapisteydi yeni çıktı” dedi. “Adam öldürmüş mü” dedim, “hayır” dedi. “Bana ne o zaman, buyurun başlasın” dedim. Sessiz de bir arkadaş, oturuyor. Gidip sordum hangi bankayı soydun, ne yapmaya çalıştın? “Bir Ziraat Bankası soydum” dedi. 12 Eylül’den hemen sonra. Ve orada yakalanmışlar, daha bir şey yapamadan, ellerinde silahlarla. İnsafsızlığı düşünün ki adam bir girişimde bulundu diye on iki yıl hapiste yatmış. Dedim ki “Banka öyle soyulmaz, banka böyle soyulur”.

Murat Gülsoy: 93’te o kritik anda Yapı Kredi’den gelen gerçekten önemli bir katkıyla birlikte biz dergiyi devam ettirebilme şansını yakaladık; ondan sonra da dergi profesyonelleşti diyebilirim çünkü sadece Yapı Kredi’den değil, başka yayınevlerinden de reklam alabiliyorduk. Reklam almak bir yana zaten satışlar belli bir noktaya gelmişti. Bununla birlikte baskı sorunu, dağıtım sorunu, matbaa sorunu oluyordu. Yazı yazarken ya da fikir üretirken bu sorunlarla da uğraşmak zorunda kalıyorduk ve bu da bizi epeyce yoruyordu ama yine de çok zevkliydi. Çünkü bir kere bizi geliştiren bir ortamdı, o bir okuldu. Birilerine bildiklerimizi, öğrendiklerimizi anlatacak lider, aydın pozisyonunda değildik, tam tersine kendimizi geliştireceğimiz bir ortamda, bir araştırma gemisinin içindeydik. Kendimize has bir atmosfer yaratma heyecanıydık. Belli bir tema çerçevesinde yazı topluyorduk. Tabii tasarımı da biraz farklıydı. Biz de üçüncü hamura değil birinci hamura basıyorduk. Bu hamur meselesi işin farklılaşma çabasıydı; bir parça resim de basabilelim istiyorduk. Tabii bizim bastığımız resim ister birinci ister üçüncü hamur olsun başlangıçta hep kötüydü ama gittikçe daha iyiye gitti ve ilgi çekmeye başladı. Bir parça derginin yaklaşımından da bahsedeyim: Disiplinlerarası yaklaşımı olduğunu söyledim ama bir noktadan sonra da metinlerarası yaklaşımı da gözeten bir tarzımız oldu. Demek istediğim şu: Birbirleriyle ilgisi olmadığını düşündüğümüz şeyleri yanyana getirmek... Mesela yaptığımız bir Ricoeur çevirisini Kemal Tahir’in yanına koyuyorduk. Bu, bunu edit eden arkadaşımızın kafasındaki fikrin canlanmasıydı. Yani ikisi bir arada durduğunda ne yapıyor? Doğrudan ikisini yorumlayan bir yazı yazmak kadar bazen etkili olabilen fikirlerdi bunlar. Aynı şeyi resim ya da fotoğrafla yazı ilişkilerinde yapan arkadaşlarımız vardı. Kapakların hepsi kendi başına özel olarak tasarlanıyordu. Sonunda niye bitti dersenez tabii ki ekonomik krizler, insanın altından kalkamayacağı şeyler olabiliyor

ama en başta da dediğim gibi bir gençlik dergisiydi ama 2002'ye geldiğimiz zaman o gençlik dergisini çıkaranların da yaşlandıklarını, artık genç olmadıklarını, en azından o kadar genç olmadıklarını söylemek mümkün. Bir yandan da kendi yazarlarını yaratmış bir dergi oldu. Yazarlar çıktı o dergiden. Kimi roman yazdı, kimi öykü yazdı, kimi inceleme yazdı, mesleklerinde ilerlediler vs. Sonuçta o bir gençlik çalışması olarak bir kuşağın zihninde belli ölçülerde yer etti. Çok söylenecek şey var. Ben mutfağın biraz daha ağır kısmındaydım. Aslında ağır kısmında olmayan arkadaşların bir kısmı da buradalar; belki zaman içinde onlar da konuşurlar. Kötü maceralarımız da oldu bu arada; mesela bir satanizm maceramız oldu. 2000 senesi miydi tam hatırlamıyorum; satanizm furçasının başladığı dönemde bir gün televizyonda bir bakıyoruz satanizm operasyonları sürüyor... Satanist örgütü yakaladık tarzı açıklamalar yapılıyor. Bir baktık Akmar Pasajı'nda bizim dergi bıraktığımız noktalardan bir tanesinde ne kadar siyah-beyaz dergi varsa topluyor polis... Sonra Reha Muhtar çıktı "örgütlerin yayın organları da saptandı, ele geçirildi, operasyon sürüyor" diyor, "işte açıklıyoruz: Hayalet, Gemi" (oraya bir de virgül koyuyor nedense, iki tane dergiymiş gibi)... Biz tabii paniğe kapıldık, çünkü bu siyasi olaya da benzemiyor. Düşünsenize, satanist olarak gazetelere çıkmak çok daha korkunç bir şey. Kendi çapımızda, kendi kendimize kaçtık birilerinden ama sonuçta ne gelip bizi arayan soran oldu ne de başka bir şey oldu. Sanal bir dünyada olduğumuz için 90'ların sonu 2000'ler dünyasında... Televizyondaki operasyonun da aslında gerçek olmadığını, öyle bir operasyon yapmadıklarını sonradan anladık. O bile bir illüzyondur. Biz de illüzyon sayısıyla başlamıştık zaten dergiye, illüzyon sayısıyla da kendi çapımızda bir çevrimi tamamlayıp bitirdik.

biri 4

ISSN 1305-3167

9 771305 316004